

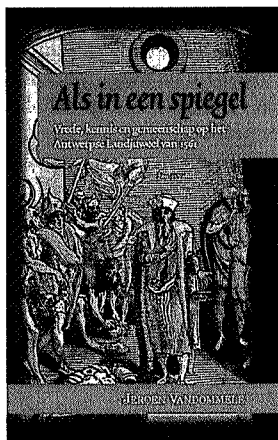
Uit welk(e) refrein(en) zijn die citaten afkomstig? Aan de hand van welk citaat kan Pleij bewijzen dat de ketters allemaal 'één pot nat' waren? Uit welke druk of handschrift komen de citaten, zijn ze correct overgenomen en vertaald? In welke context staan ze daar? De lijst van filologische vragen zou nog veel langer kunnen worden, maar het moge inmiddels duidelijk zijn dat dit boek beslist niet voor een wetenschappelijk publiek is geschreven. Integendeel: het gaat Pleij om een lekenpubliek dat zich in een vlot en meeslepend geschreven verhaal wil verdiepen over een van de indrukwekkendste figuren uit het Nederlandse literaire verleden. Dit publiek te boeien, is Pleij uitstekend gelukt. Het is een genot om door middel van dit boek in de woelige sfeer van de metropool Antwerpen te duiken met al zijn mooie en vieze facetten. Maar wie net iets beter thuis is in Bijns' leven en werk heeft een aantal opmerkingen bij Pleijs betoog waaruit blijkt dat hij vaak liever voor het verhaal kiest dan voor de wetenschappelijke exactheid. Dit is Bijns voor beginners; het wordt tijd voor een publicatie over Bijns voor gevorderden.

JUDITH KESLER

Radboud Universiteit Nijmegen

Het Antwerpse Landjuweel van 1561: tijd voor retorica

Jeroen Vandommele, *Als in een spiegel. Vrede, kennis en gemeenschap op het Antwerpse Landjuweel van 1561*. Hilversum: Verloren, 2011. (Middeleeuwse Studies en Bronnen, CXXXII). 407 p. ISBN 978-90-8704-233-2. Prijs: € 39,00.

Als in een spiegel is het beste boek over rederijders van de afgelopen tien jaar. Het is een bijzonder interessant proefschrift. Vooral het eerste hoofdstuk is goed gelukt, al staat juist in dat hoofdstuk eigenlijk niets nieuws. In twintig pagina's beschrijft Vandommele de aanleiding tot het Antwerps Landjuweel, hoe de voorbereidingen verlopen zijn, wat er op het programma stond, welke prijzen er te winnen waren, en wie het beoogde publiek uitmaakte: allemaal dingen die in andere publicaties ook te vinden zijn. Het verschil met die andere publicaties is dat het hier beschreven lijkt te staan als in een roman: Vandommele weet spanning op te wekken door geregeld heel beeldend te schrijven. Als hij schrijft dat 'de voor de gelegenheid prachtig uitgedoste boden rond 25 april 1561 uit Antwerpen' op pad gaan om de overige rederijderskamers uit te nodigen (p. 31), dan zie je

die mannen op hun paarden door het landschap rijden. En als Antwerpen zich opmaakt voor het spektakel, dan hoor je de decorbouwers zagen en hameren, je ziet de toneelbouwers op de Grote Markt met balken sjouwen en je ruikt de verf van de schilders die de versieringen een kleur geven. Als de kamers op 3 augustus Antwerpen binnentrekken in een grootse optocht, dan ben je jaloers dat je er niet zelf bij kon zijn. Deze inkomst van '1328 ruiters, 196 wagens, 23 speelwagens en een

onbekend aan zijn geweest.

Dit eerste heeft, zoveel het hele boek is een proefse volgen zijn in als het eerste kennis en gem de volgende h ten besproken Vandommele een nieuwe ki

De steden zodat het land tussen Frankr de noordgren Vlaanderen n poëtischelijke burgers van d jaagd. In de meer was, en weer tijd was oorlog de tijd

In het hoo kerskamers k propageerden de bevolking nistische aan ting is? Of bi tingen, aanda – allemaal as sance, en toc zien. Het lijk mengt zich n

De gemee laatste hoofd De boeren r economische druist in tege keken. In kl stad wel voor denigerend de serieuze sj

De conclu op de samen een spiegel, a dus ook in d

onbekend aantal deelnemers te voet' (p. 36) moet inderdaad zeer indrukwekkend zijn geweest.

Dit eerste hoofdstuk geeft de lezer niet het idee dat hij een proefschrift in handen heeft, zoveel vaart zit erin. Helaas houdt Vandommele dit tempo en deze stijl niet het hele boek vol. 'Helaas' is niet helemaal het juiste woord, want *Als in een spiegel* is een proefschrift en dat hoeft niet verbloemd te worden. De hoofdstukken die volgen zijn in ieder geval proefschriftuurlijker van opzet en uitvoering: zo spannend als het eerste hoofdstuk wordt het niet meer. De ondertitel van het boek is *Vrede, kennis en gemeenschap op het Antwerpse Landjuweel van 1561* en dat is precies waar de volgende hoofdstukken over gaan. In drie hoofdstukken worden deze drie aspecten besproken als de belangrijkste thema's van de toneelstukken die zijn opgevoerd. Vandommele onderzoekt hoe deze thema's samenhangen met de tijdgeest en of er een nieuwe kijk op deze periode nodig is.

De steden waren blij dat in 1559 de Vrede van Cateau-Cambr sis getekend was, zodat het land na jaren van oorlog en oorlogsdreiging weer kon ademen. Deze vrede tussen Frankrijk en Spanje was voor de Nederlanden zeer belangrijk, omdat hiermee de noordgrens van Frankrijk vastgelegd werd, zodat de Spaanse koning als graaf van Vlaanderen niet meer een vazal van de Franse koning was. Veel toneelstukken en *po tjckelijcke punten* hadden vrede en saamhorigheid als uitgangspunt. Zo lieten de burgers van de Brabantse steden zien dat ze blij waren dat de tweedracht was verjaagd. In de ogen van de rederijders betekende vrede niet alleen dat er geen oorlog meer was, en dat er economische bloei in het verschi t lag, maar dat er eindelijk ook weer tijd was voor de kunsten. De vrede betekende dus vooral dat na jaren van oorlog de tijd was gekomen om de retorica te laten schitteren.

In het hoofdstuk over kennis laat Vandommele zien dat de deelnemende rederijderskamers kennis over religie en de klassieke oudheid serieus namen. In hun spelen propageerden de kamers een goede aanpak van de scholing van jongeren (40% van de bevolking van Antwerpen bestond uit jongeren). Er werd gepleit voor een humanistische aanpak. Betekent dit dat de rederijkerij een middeleeuwse literatuuropvatting is? Of behoren de rederijders juist tot de renaissance? Reformatorische opvattingen, aandacht voor klassieke oudheid, humanisme, gebruik van de boekdrukkunst – allemaal aspecten die volgens de geschiedenisboeken samenhangen met de renaissance, en toch blijven we de rederijders als onderdeel van de middeleeuwse cultuur zien. Het lijkt erop dat Vandommele kiest voor een renaissancistische kijk, maar hij mengt zich niet openlijk in deze discussie.

De gemeenschapszin die werd bezongen in diverse bijdragen (daarover gaat het laatste hoofdstuk) uitte zich vooral op twee punten: landarbeid en koopmanschap. De boeren rondom de steden en de kooplieden erin konden samen zorgen voor economische bloei, zodat het complete land een tijd van voorspoed zou beleven. Dit druist in tegen wat vaak gedacht wordt: dat er in de steden op boeren werd neergekeken. In kluchten kun je boeren weliswaar belachelijk maken, maar je moet er als stad wel voor zorgen dat je een goede relatie houdt met de agrarische gebieden. Zo denigrerend dacht men dus niet over de landbouw, is de conclusie na analyse van de serieuze spelen.

De conclusies zijn niet hemelbestormend, maar vertellen ons wel dat we onze kijk op de samenleving in 1561 enigszins moeten nuanceren. Theater werd gezien als een spiegel, als een instrument voor reflectie op de eigen samenleving. Wij kunnen dus ook in de spiegel van 1561 kijken en we zien dan een maatschappij met oog

voor literatuur, voor opvoeding en voor een correcte verhouding tot de boerenstand. Uit de teksten blijkt geen stereotiepe middeleeuwse samenleving met een starre en dogmatische visie op de mens. We zien een maatschappij die vooruit wil, die de oorlog achter zich wil laten en die positief de toekomst tegemoet gaat, zonder leugens en bedrog. *Als in een spiegel* is dus een goed boek, maar er is ook een gemis. Jeroen Vandommele heeft het over de letter Y als symbool van het leven: als je jong bent begin je aan je levensweg, in je adolescentie kom je op een tweesprong. Neem je de brede weg of de smalle? Deze tweesprong – het *bivium*, een thema dat vaker voorkwam in de kunsten van de vijftiende en zestiende eeuw – zie je typografisch terugkomen in de Y. Vreemd genoeg besteedt Vandommele in dit verband geen aandacht aan het werk van Jeroen Bosch, een schilder die in 1561 nog steeds invloedrijk was. Eric de Bruyn heeft in zijn proefschrift *De vergeten beeldtaal van Jheronimus Bosch* (2001) goed uitgelegd hoe we het bivium in het marskramerschilderij terug kunnen zien. Jammer dat Vandommele de beeldende kunst en de literatuur hier niet bijeen weet te brengen.

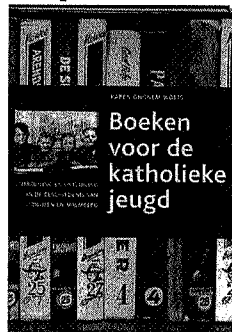
1561 is een belangrijk jaartal in onze literatuurgeschiedenis, omdat men in dat jaar in Rotterdam een groot retorijckfeest organiseerde, vergelijkbaar met het Antwerpse Landjuweel. In 2006 schreef Henk Hollaar daar zijn dissertatie over. Vandommele noemt Rotterdam 1561 een enkele keer, maar ik had het mooi gevonden als er een hoofdstuk of op zijn minst een paragraaf gewijd zou zijn geweest aan overeenkomsten en verschillen tussen deze twee toneelwedstrijden. Dit zou dan geen kerndeel van het onderzoek zijn, maar wel een hoofdstuk dat iets gezegd had over de 'literaire sfeer' in 1561 in de Nederlanden. Het zou mooi passen in een algemeen verhaal. Misschien dat iemand dit nog wel eens in een apart boekje wil publiceren: *De twee grote literaire evenementen van 1561*. Als Jeroen Vandommele dit boekje schrijft, koop ik het meteen.

BAS JONGENELEN

Fontys Lerarenopleiding, Tilburg

Van christelijke moraal tot *maan roos vis*

Karen Ghonem-Woets, *Boeken voor de katholieke jeugd. Verzuiling en ontzuiling in de geschiedenis van Zwijssen en Malmberg*. Zutphen: Walburg Pers, 2011. 288 p., ill. ISBN 978-90-5730-714-0. Prijs: € 39,50.

Tegenwoordig leren de meeste kinderen in Vlaanderen en Nederland lezen met de woorden ik, maan, roos en vis. Dat bekende rijtje is ontstaan bij de Tilburgse uitgeverij Zwijssen, een van de twee boekbedrijven die centraal staan in dit boek. Van de katholieke inslag van haar stichter, Johannes Zwijssen, is bij deze uitgeverij tegenwoordig niets meer te merken, maar het roomse geloof heeft tot lang na haar oprichting in 1846 de samenstelling van het fonds bepaald. Voor de Nijmeegse uitgeverij die Louis Carel Malmberg in 1886 oprichtte, geldt hetzelfde. In de eerste twee hoofdstukken van *Boeken voor de katholieke jeugd*

schetst Karen beide uitgeverijen belicht, en blij bepaald te hel een hoog perc Vanaf de jare Zwijssen en k om te leren l met een neut belangrijk aar

Na haar al en Malmberg titel van hoo de pogingen t traal te steller een probleem immers als ee Met dit hooft want ze biedt

In het volge werd geschrev kabouterverh: avonturenreel bij Malmberg sant corpus o van Puk en M braver *Pukel* Storch tot di bevolen door voerde Jan N hen ook wil beroep op de

Vervolgen boeken die b lieke visie op protestants ge de ontzuiling de Nederland lieken. Hierd gemiddeld ve zesde en laat vreemde land ken over Pate dacht voor aa de bron van kinderen wat regelmatig op in combinati